

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI NO: 1064
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ YAYINLARI NO: 581

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLİĞİ

Sosyal Bilgiler Öğretimi

Yazarlar:

Prof.Dr. Gürhan CAN
Prof.Dr. Şefik YAŞAR
Doç.Dr. Ersan SÖZER

Editör:

Prof.Dr. Gürhan CAN

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları
Anadolu Üniversitesine aittir.

"Uzaktan öğretim" tekniğine uygun olarak hazırlanan bu kitabın
bütün hakları saklıdır.

İlgili kuruluştan izin almadan kitabın tümü ya da
bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt
veya başka şekillerde çoğaltılamaz,
basılamaz ve dağıtılamaz.

Copyright © 1998 by Anadolu University

All rights reserved

*No part of this book may be reproduced
or stored in a retrieval system, or transmitted
in any form or by any means mechanical, electronic,
photocopy, magnetic tape or otherwise, without
permission in writing from the University.*

Tasarım: Yrd.Doç.Dr. Kazım SEZGİN

ISBN 975 - 492 - 818 - 5

İçindekiler

Ünite 1

Sosyal Bilimler Kapsamında Sosyal Bilgilerin Yeri ve Önemi

Giriş 3, Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler 3, Sosyal Bilimlerle İlgili Başlıca Disiplinler ve Nitelikleri 4, Sosyal Bilgiler Kapsamında Yer Alan Dersler ve Nitelikleri 7, İlköğretimde Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Gelişimi 8

Ünite 2

Sosyal Bilgiler Programının Amaçları, İlkeleri ve Temel Özellikleri

Giriş 17, Sosyal Bilgiler Programının Amaç ve İlkeleri 17, Sosyal Bilgiler Programının Kapsamı ve Diğer Derslerle İlişkisi 25, Hayat Bilgisi Programı ve Sosyal Bilgiler 28, Sosyal Bilgiler Programında Belirli Gün ve Haftalar 32, Sosyal Bilgiler Programının Geliştirilmesinde Yeni Yaklaşımlar 34

Ünite 3

Sosyal Bilgiler Öğretiminde Amaçların Düzenlenmesi

Giriş 43, Gereksinimler ve Amaçlar 43, Eğitimde Amaç Belirtmenin Yararları 47, Sosyal Bilgiler Dersinde Amaç Belirleme 48, Özel Amaçların Belirtilmesi 51, Davranışsal Amaçların (Hedef Davranışların) Belirtilmesi 53

Ünite 4

Sosyal Bilgiler Öğretiminde İçerik ve Düzenlenmesi

Giriş 61, İçeriğin Seçimi ve Düzenlenmesi 61, Öğrencinin Hazırbulunuşluk Düzeyi ve İçerik 63, Sosyal Bilgiler Dersinde Eğitim Durumu 64, Sosyal Bilgilerde İçeriğin Öğretiminde Temel İlkeler 66

Ünite 5

Sosyal Bilgiler Öğretiminde İlke, Strateji, Yöntem ve Teknikler

Giriş 75, Sosyal Bilgiler Öğretiminde Göz Önüne Alınması Gereken Özellikler ve Bu Özelliklerden Kaynaklanan İlkeler 75, Sosyal Bilgilerde Öğrenme-Öğretme Stratejileri 77, Öğretimde "Yöntem" ve "Teknik" Kavramları 80, Sosyal Bilgiler Öğretimi İçin Yöntem ve Teknikler 81, Öğretim Yöntem ve Tekniklerinin Seçimi 83

Ünite 6

Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kullanılan Bellibaşlı Yöntem ve Tekniklerin İncelenmesi

Giriş 91, Sosyal Bilgiler Öğretiminde İzlenen Bellibaşlı Yöntemler 91, İki Öğrenme Yaklaşımı ve Sosyal Bilgiler 106, Sosyal Bilgiler Öğretiminde İzlenen Bellibaşlı Teknikler 112

Ünite 7

Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kullanılan Araç-Gereçler

Giriş 123, Uygun Eğitim Ortamları Gereksinimi 123, Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kullanılabilecek Araç-Gereçler 125, Kimi Görsel-İşitsel Araç-Gereçler ve Kullanımı 127

Ünite 8

Sosyal Bilgiler Öğretim Etkinliklerinin Planlanması

Giriş 143, Öğretimde Planın Önemi 143, Yıllık Plan 144, Ders Planı 147

Ünite 9

Sosyal Bilgiler Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme

Giriş 159, Öğretme ve Öğrenme Sürecinde Ölçme ve Değerlendirmenin Yeri ve Önemi 159, Ölçme ve Değerlendirme Kavramları 160, Sosyal Bilgilerde Değerlendirme Yaklaşımları 162, Üç Davranış Alanındaki Öğrenme Ürünlerinin Ölçülmesi 165, Test Geliştirme 172

Cevap Anahtarı 179

Başlarken

Sevgili Öğretmenler,

İlköğretim Öğretmenliği Lisans Tamamlama Programındaki eğitim programları ve öğretim alanına ilişkin derslerden biri de Sosyal Bilgiler Öğretimi dersidir. Sosyal Bilgiler kapsamında yer alan, "Sosyal Bilgiler", "Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi", "T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük" ve "Tarih" gibi derslerin amaçlarının gerçekleştirilebilmesi, her şeyden önce sınıfta etkili bir öğretim hizmetinin gerçekleştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Böyle bir sürecin oluşturulabilmesi ise öğretmenin, Sosyal Bilgiler kapsamında yer alan ders programlarının amaçları ile bu amaçları hangi içeriklerden ve ne türden öğrenme-öğretme süreçlerinden yararlanarak gerçekleştirilebileceği konularında gerekli donanımına sahip olmasını gerektirmektedir. Bunların yanısıra öğretmen Sosyal Bilgilerle ilgili öğrenme ürünlerinin niteliğini değerlendirebilmede en etkili değerlendirme süreçlerini işe koşabilmelidir.

İşte dokuz üniteden oluşan bu kitabın amacı da, daha etkili bir öğretim hizmetini hayata geçirebilmenizde sizlere yararlı olabilecek bilgileri vermek ve böylece yukarıda söz edilen özelliklerle ilgili yeterliliklerinizi daha da geliştirebilmenize yardımcı olmaktır.

Sosyal Bilgiler Öğretimi adlı bu kitabın ilk iki ünitesinde, sosyal bilimlerde Sosyal Bilgilerin yeri ve önemi ile Sosyal Bilgiler programının amaçları, ilkeleri ve temel özelliklerine yer verilmiştir. Kitabın üçüncü ve dördüncü ünitelerinde Sosyal Bilgiler öğretiminde amaçlar ve içerik ile bunların düzenlenmesine ilişkin konular yer almıştır. Kitabın beşinci ve altıncı ünitelerinde Sosyal Bilgiler öğretimine ilişkin ilkeler, yöntemler, teknik ve stratejilerle ilgili bilgilere yer verilmiş; son üç ünite ise sırası ile Sosyal Bilgiler öğretiminde kullanılan araç ve gereçler, öğretim etkinliklerinin planlanması ve ölçme ve değerlendirme gibi konulardan oluşmuştur.

Uzaktan öğretim anlayışına uygun bir yaklaşımla hazırlanmış olan bu kitabın yazılmasında, okuyucunun kendi kendine çalışarak en etkili öğrenmeyi nasıl gerçekleştirebileceği düşüncesinden yola çıkılmıştır. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi ise büyük ölçüde ünitelerin amaçlar bölümünü dikkatlice inceledikten sonra çalışmaya başlamanıza, metin aralarında yer alan uyarı işaretleri ile karşılaştığınızda sizden istenilen etkinlikleri yerine getirmenize, ünitelerin sonundaki değerlendirme sorularını yanıtlamanıza ve çalışma önerileri bölümündeki önerilere uymanıza bağlı bulunmaktadır. Ayrıca kitabınızda yer alan konularla ilgili televizyon programlarını izleyerek, daha somut bir öğrenme ortamından yararlanma olanağına sahip olabileceğinizi unutmamanız gerekmektedir.

Kitabın sizlere yararlı olması dileğiyle başarılar dilerim.

Editör
Prof.Dr. Gürhan CAN

Sosyal Bilimler Kapsamında Sosyal Bilgilerin Yeri ve Önemi

Yazar

Doç.Dr. Ersan SÖZER

ÜNİTE

1

Amaçlar

Bu üniteyi çalıştıktan sonra;

- sosyal bilimler ile Sosyal Bilgiler arasındaki ilişkileri belirleyebilecek,
- ilköğretimde Sosyal Bilimlerin ve Sosyal Bilgiler öğretiminin yerini ve önemini açıklayabilecek,
- ilköğretimde Sosyal Bilgiler öğretiminin gelişimini kavrayabileceksiniz.

İçindekiler

- Giriş
 - Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler
 - Sosyal Bilimlerle İlgili Başlıca Disiplinler ve Nitelikleri
 - Sosyal Bilgiler Kapsamında Yer Alan Dersler ve Nitelikleri
 - İlköğretimde Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Gelişimi
 - Özet
 - Değerlendirme Soruları
 - Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar
-

Çalışma Önerileri

- Bu üniteyi çalışmadan önce, İlköğretim Okulu Programı'ndan "Sosyal Bilgiler" ile ilgili açıklamaları ve konuları gözden geçiriniz.
- İlköğretimdeki Sosyal Bilgiler dersinin yeri ve önemini arkadaşlarınızla tartışınız.

1. Giriş

Sosyal Bilimler, genelde, toplumdaki insan davranışlarıyla ilgilenen disiplinleri içerir. Temel amaç bilginin geliştirilmesidir ve genellikle sosyal yaşayış, insan ilişkileri, sosyal kurumlar, insan davranışlarını etkileyen değişmelerin neden ve sonuçlarının saptanması, araştırılması, anlaşılması ve yorumlanması gibi konular üzerinde durmaktadır.

Sosyal Bilgiler ise, Sosyal Bilimlerin bulgu ve ayrıştırmalarının, bir toplumda yaşayan insanlar için gerekli olan temel ve ortak öğelerini kapsamaktadır. Sosyal Bilgiler dersi, temel kültür öğelerini, birçok alandaki çalışmalardan sağlanan bulgulardan, disiplinlerarası bir yaklaşımla seçilip yoğrularak oluşturulmuş bilgileri içinde bütünleştiren; ilköğretim düzeyine ve çocuğun küresel algılama özelliğine uygun duruma getirilmiş bir derstir.

Bu ünite, Sosyal Bilimler ile Sosyal Bilgiler arasındaki ilişkileri ve özellikleri inceleyecek; ilköğretimde Sosyal Bilgiler öğretiminin yerini, önemini ve gelişimini gözden geçireceğiz.

2. Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler

"Sosyal Bilimler" ile "Sosyal Bilgiler" kavramlarının çoğu kez eş anlamlı olarak kullanıldıkları görülmektedir. Ancak eğitim-öğretim süreci içinde, bu iki kavramın farklı olarak ele alındıklarını belirtmek gerekir. Sosyal Bilgiler öğretiminde içerik, genellikle Sosyal Bilimlerle ilgili olan disiplinlerden seçilmektedir. Bu bakımdan Sosyal Bilimler ile Sosyal Bilgiler, birer kavram olarak eş anlamlı olmasalar bile, aralarında yakın ilişki vardır.

Sosyal Bilimler, genel olarak, insanların, diğer insanlarla ve toplumla olan ilişkilerini inceleyen bir disiplinler topluluğudur. Sosyal Bilimlerin Öğretimi denildiğinde ise, eğitimin, çağdaş uygarlığın zorunlu kıldığı, sosyal olgunluğu ve uyumu sağlayan ve geliştiren bir dalı anlaşılmaktadır.

Batılı kimi bilim adamlarının değerlendirmelerine göre, Sosyal Bilimlerin, öğretim için seçilmiş olan ve değişmeyen bölümünü 'Sosyal Bilgiler' oluşturmaktadır. Varış (1973) ise, Sosyal Bilimlerin 'bilgi yapısı' ile ilgili; Sosyal Bilgilerin de 'program yapısı' ile ilgili kavramlar olduğuna değinmektedir. Bir toplumu oluşturan bireylerin, o toplumdaki yaşayışı, ilişkileri, kültürü, öteki toplumlarla olan ilişkiler içindeki yerini ve bu konulardaki ortak ve temel bilgilerin oldukça kapsamlı bir bölümünü 'Sosyal Bilgiler' oluşturmaktadır.

Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler kavramları arasında ne gibi benzerlik ve farklılıklar vardır? Düşünüp açıklayınız.

Toplumsal yaşamda yer alan düzenlemeler, her türlü ilke ve genellemeler bu alanın konusu olabilir. Bilindiği gibi, ilköğretim kurumlarındaki, Sosyal Bilgiler derslerinde olgulara bir bütün içinde yer verilir. Bunun da nedeni, özellikle bu yaşlarda çocuğun her türlü olguyu ayrı ayrı ve parça parça değil, bir bütün içinde algılamasından kaynaklanır. Birey böylece daha kolay öğrenip anlayabilecektir. İnsanoğlunun yapısında varolan ve ilköğrenimine devam ettiği bu somut işlemler döneminde süregelen küresel (global) algılama özelliğini ve bunun yanısıra, Sosyal Bilimlerin bütüncül bir yaklaşıma uygun düşen niteliğini, öğretim boyutu bakımından gözden irak tutmamak gerekir.

3. Sosyal Bilimlerle İlgili Başlıca Disiplinler ve Nitelikleri

Sosyal Bilimler, daha önce de kısaca değinildiği gibi, çok geniş anlamda, insanlararası ilişkileri inceler ve genel olarak, toplumda insan davranışlarıyla ilgilenen disiplinleri içerir. Bir başka deyişle, Sosyal Bilimler insanın insanla ve çevresiyle olan ilişkilerini inceleyen disiplinler topluluğudur.

Bu bilimler için, "Davranış Bilimleri" ya da "İnsan Bilimleri (Beşeri Bilimler)" deyimlerinin de kullanıldığı görülmektedir. Ancak, Davranış Bilimleri, daha çok insan davranışlarıyla ilgili yaklaşımları konu edinirken; İnsan Bilimleri, Sosyal Bilimlere daha yakın olarak, insan ögesi, insan yaşamı gibi konuları ele alan bilimler olarak algılanmaktadır. Bununla birlikte, ne denirse densin, bu bilimler toplumda insan davranışlarının sistematik olarak incelenmesiyle ilgilenen disiplinleri içermektedir. Her sosyal bilim disiplini insan yaşamının değişik bir yönünü incelemektedir. Başka bilimlerde olduğu gibi, Sosyal Bilimlerde de bilginin artırılması ve geliştirilmesi, kuşkusuz, temel amacı oluşturmaktadır.

Çeşitli kaynaklarda, Sosyal Bilimlerin değişik tanımlamaları yapılırken, değişik bölümlenmeleri de dikkati çekmektedir. Bu bakımdan, Sosyal Bilimler kapsamına giren alanları kesin çizgilerle birbirinden ayırmak oldukça güçtür. Yapılmış olan bölümlenmeler genellikle farklılıklar gösterir.

Bilgi Sosyolojisi açısından yapılan bir bölümlenmede; bilimlerin genel olarak üçe ayrıldığı görülmektedir:

- İnsan Bilimleri (Beşeri Bilimleri),
- Doğa Bilimleri,
- Matematiksel Bilimler.

Eğitim kuşkusuz İnsan Bilimleri içinde yerini almaktadır. Sosyal Bilimlerin ise, İnsan Bilimleri ile aynı alanları paylaştığı görülür. Gerçekten de, sosyal bilim alanlarını, Fen ve Teknik alanlarının dışında kalan ve İnsan Bilimlerini de kapsayan bir tanım içinde düşünmek gerekir. Dolayısıyla, Eğitim Bilimleri de Sosyal Bilimler kapsamında yer alan bilimler arasındadır.

Sosyal Bilimler kapsamına giren alanlar kesin çizgilerle birbirinden ayrılabilir mi? Eğitim Bilimlerini hangi alanlar içine yerleştirebilirsiniz?

Dünyadaki çeşitli yazar ve kurumlar Sosyal Bilimlere giren disiplinleri kendi görüş ve değerlendirmelerine göre farklı biçimlerde bölümlemişlerdir. UNESCO'ya göre sosyal bilim alanları şöyledir: Sosyoloji, Psikoloji, Kültürel Antropoloji, Uluslararası İlişkiler, Siyasal Bilimler, Ekonomi, Hukuk, Suçbilim (Kriminoloji) ve İstatistik. OECD ise, sosyal bilim alanlarını sıralarken şu disiplinlerden söz etmektedir: Sosyoloji, Psikoloji, Ekonomi, Siyasal Bilimler, Nüfusbilim (Demografya), Sosyal Antropoloji, Hukukun, Tarihin ve Coğrafyanın sosyal yönleri. DPT için yapılan bir çalışmada da, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki "Ulusal Bilim Vakfı" (National Scientific Foundation)' ın düzenlemesi doğrultusunda, Sosyal Bilimlere giren alanlar şöyle belirlenmiştir: Sosyoloji, Psikoloji, Eğitim, Antropoloji, İktisat, Siyasal Bilimler, Nüfusbilim, Dilbilim, Yönetim Bilimleri, Hukuk, Tarih, Coğrafya, Sağlık Bilimleri. Bu bilim alanlarının her birinin kendi kümesi içinde birçok alt dalı da kapsadığını ayrıca belirtmek gerekir. Ana Britannica (Hürriyet) adlı genel kültür ansiklopedisi (1994) ise, "Toplum Bilimleri" olarak belirlediği bu disiplinleri İktisat, Siyaset Bilimi, Sosyoloji, Sosyal Psikoloji ve Kültürel Psikoloji olarak ortaya koymakta ve şu bilgileri eklemektedir: Tarih, Coğrafya, Eğitim ve Hukuk gibi dalların da Toplum Bilimleri ile örtüşen yanları vardır. 20. Yüzyılın ikinci yarısında, özellikle ABD'de "Toplum Bilimleri" yerine, "Davranış Bilimleri" terimi yeğlenmiş, bu yeni terimin Fiziksel Antropoloji, Dilbilim ve Psikoloji gibi, yine insan davranışıyla ilgilenen alanlarla bağ kurulmasını sağladığı savunulmuştur.

Sizce, sosyal bilim alanlarının değişik bölümlemelerine karşın, birleşilen kimi ortak noktalar var mıdır? Düşününüz ve birkaç mesleğinizle tartışınız.

İnsan davranışlarını daha çok toplumsal ve kültürel yönleriyle ele alan bilim dallarını içinde toplayan Sosyal Bilimlerin, genelde, Tarih ve Ahlâk Felsefesi ile başladığı görülür. Zamanla, Sosyal Bilimlere giren ana disiplinlerden yeni yeni disiplinlerin doğduğuna tanık olunmaktadır.

19. Yüzyıla girmeden önce, bugünkü bildiğimiz anlamda Sosyal Bilimlerden söz etmek pek olanaklı değildi. Bu alanların ayrı birer disiplin olarak kabul edilişleri, politika ve sanayi alanındaki büyük devrimlerin sonrasına rastlar. Sosyal Bilimlerin 19. Yüzyıldaki gelişiminde rolü olan düşünceler, aslında 17. ve 18. Yüzyıllarda ortaya çıkmıştır. Şöyle ki, bu yüzyıllarda tıpkı bir doğa bilimi gibi, bir sosyal bilim ideali de hızla yaygınlaşmaya başladı. Dünyadaki insan yaşantısı ile ilgili konular üzerindeki bilginin giderek çoğalması sonucu, insan davranışının sosyal ve kültürel niteliği ile Biyoloji'den bağımsız, tarihsel ya da geleneksel temeli fark edilmeye başlandı. 19. Yüzyılda Sosyal Bilimlerin temel konuları, Fransız ve sanayi devriminin eski toplumsal düzeni sarsması ile ortaya çıkan sorunlara çözüm arayışlarından doğmuştur. Evrimsel değişimleri giderek hızlandıran köklü dönüşümler toplumsal düşünceye de yansyarak bu alanda yeni sözcükler, yeni kavramlar ortaya atıldı, eski sözcük ve kavramlara yeni anlamlar yüklendi. Bu yüzyılda, Sosyal Bilimlerin bütün

alanlarını etkileyen üç güçlü akımın adından söz etmek uygun olur: 1) Olguculuk, 2) İnsancılık (Hümanizm) ve 3) Evrim Kuramı. Bunlar, insan davranışlarını, toplum yaşantılarını, Tarih ve Ahlâk Felsefesini uzun yıllar etkileyen akımlar olmuştur.

Sosyal bilimleri etkileyen üç güçlü akım neler olmuştur? Bu akımlar uzun yıllar özellikle neleri etkilemiştir?

19. Yüzyılda felsefe ile bilim arasında kesin bir ayırım yapılmış ve toplumun bilimsel bir biçimde incelenmesi giderek önem kazanmıştır.

Zamanla, 19. Yüzyılın sonlarına doğru, Sosyal Bilimlere giren disiplinlerin sayısında da artışlar olmaya başladı. İlk önceleri, İktisat, ayrı bir bilim dalı olarak ortaya çıktı, onu siyaset, Antropoloji, Sosyoloji, Sosyal Psikoloji gibi disiplinler izledi. Uzmanlaşmayı gerektiren bu bilimler, Doğa Bilimlerini, İnsan Bilimlerini ve toplumun büyük bir kesimini ilgilendiren çeşitli alanları içine alan geniş bir sürecin parçasıydı. Bu bilimler aracılığıyla 20. Yüzyıla aktarılan büyük bilgi birikimi, hiç kuşkusuz, doğrudan doğruya birer uzlaşmanın sonucu olarak görülebilir.

Günümüzde, Sosyal Bilimler kapsamında, ayrı ayrı disiplinler içinde, 21. Yüzyıla, her gün biraz daha artan bilgi birikimiyle aktarımını sürdüren bu bilim dalları, giderek daha da ayrıntılı biçimde, başka uzmanlık dallarına bölünmesini sürdürmektedir.

Ne var ki bugün, genelde birbiriyle ilişkili de olsa, bu denli çok bilgi kümelerine ayrılıp yeni yeni disiplinlerin ve uzmanlık alanlarının ortaya çıkmasına olanak sağlanabile, ilköğretim çağında çocuğa kazandırılacak bilgi yönünden durum biraz farklıdır. Çünkü, yaşam bir bütündür, günlük yaşamdaki olgular genelde bir bütünlük göstermektedir. Çocuğun zihinsel gelişimi tüm dengelimden tümevarıma doğru olmaktadır. Çocuk öncelikle bütünü algılar ve onu anlamak için çaba gösterir. Parça parça ve ayrıntılı düşünmeye bu çağda pek yönelemez. Daha sonraları yavaş yavaş ayrıntılı düşünmeye başlar. Temel olan, tüm dengelimdir ve onlara kazandırmak istediğimiz istendik davranışların parça parça değil, bir bütün içinde verilmesi gerekir. Zamanla, farklı olgu ve olayların sorunlar üzerindeki etkilerini gördükçe, çocuk, çok boyutlu düşünmeye başlar. Bu bakımdan, ilköğretim çağında, olgu ve olayların çeşitli yönlerini, çocuğun çok boyutlu görmesi açısından, ona, Sosyal Bilimler kapsamına giren birçok bilginin "Sosyal Bilgiler" adı altında, bir bütünlük içinde verilmesinde önemli yararlar görülmektedir. Çünkü, gerçekten de, temel konu, genelde insan ve toplum olduğuna göre, Sosyal Bilgileri oluşturan konular arasında çok yakın bir ilişki vardır. Bir başka deyişle, Sosyal Bilgiler dersi, temelinde insan ve toplum bulunması nedeniyle, Sosyal Bilimlerin bir bileşkesi olarak düzenlenmeli ve öğrenciye öyle verilmelidir.

Tümdengelim: Tümel olandan tikele; genel olandan özele; yasalardan ya da olgulardan olaylara; kuraldan örneğe geçme yolu.

Tümevarım: Örneklerden, sorunlardan, olaylardan ve özel durumlardan başlayarak genel sonuçlara, kurallara, olgulara, kanılarına varma yolu.

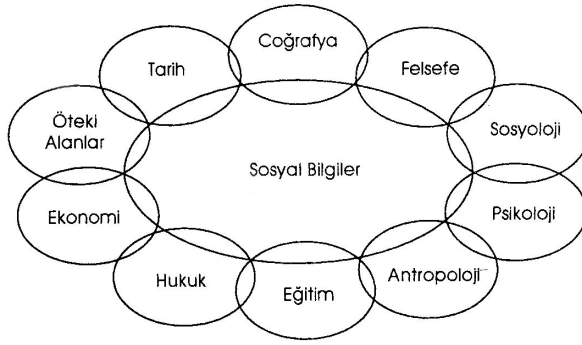

İlköğretimde, Sosyal Bilimler kapsamına giren birçok bilginin "Sosyal Bilgiler" adı altında bir bütünlük içinde okutulması neden gereklidir?

4. Sosyal Bilgiler Kapsamında Yer Alan Dersler ve Nitelikleri

Bir toplumda yaşayan insanların, o toplumun yaşayışı, ilişkileri, kültürü, dünya toplumları içindeki yeri, çeşitli uluslarla bağlantıları konusundaki temel ve genel bilgilerinin önemli bir bölümünü "Sosyal Bilgiler" oluşturmaktadır. Ancak, Sosyal Bilgiler; Tarih, Coğrafya, Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi gibi günümüzde ilköğretim programlarında yer alan; aslında "Sosyal Bilimler" denilen Sosyoloji, Ekonomi, Psikoloji, Antropoloji vb. gibi disiplinlerden seçilerek, o yaşlardaki öğrencilerin düzeyine uygun, daha somut ve daha yalın özelliklere sahip duruma getirilen konuları içermektedir. Son yıllarda, toplumsal gelişmelerin hızlanması ve bilimsel bilginin hızla artmasıyla, ortaya çıkan 'bilgi patlaması' sonucu, Sosyal Bilimler içinde yeni yeni disiplinler oluşmakta ve disiplinlerarası çalışmalar giderek önem kazanmaktadır.

Sosyal Bilimlerin büyük ölçüde ortak ve birbirini tamamlayıcı yönleri bulunması, disiplinlerarası yaklaşımı desteklemekte, ayrıca bunu gerekli kılmaktadır. İşte Sosyal Bilgiler dersi, daha önce de belirtildiği gibi, böyle bir yaklaşıma olanak tanırken temel kültür öğelerini, birçok alandaki çalışmalardan sağlanan bulgulardan, disiplinlerarası bir yaklaşımla alıp yoğurmaktadır; ilköğretim düzeyine ve kendi yapısına, kendi doğasına uygun bir anlayışla varlığını bütünleştiren bir ders olarak programdaki yerini almaktadır. Sosyal Bilgilerin kapsadığı alanlar Şekil 1.1'deki görülebilir.

Şekil 1.1: Sosyal Bilgilerin Kapsamı

Özellikle ilköğretimde, çocuk toplumsallaştırılırken, sınıfta, değişik bilim dalları ile ilgili ilke ve genellemeler, ayrı ayrı dersler olarak değil, onların ortak noktaları alınarak belirli bir bütün içinde, birbiriyle kaynaştırılmış olarak sunulur. Bütünü görüp anlamak ve ona uygun öğrenme yaşantıları içine girmek daha kolaydır ve böyle bir yaklaşım çocuğun gelişim ve öğrenme ilkelerine de uygun düşmektedir. Öğretimde bütünlük yaklaşımının izlenmesi, öğrencilere önemli yararlar sağlar. Böylece, öğrenciler toplum içindeki yetişkin yurttaş rolüne çok yönlü olarak daha iyi hazırlanabilirler. Ayrıca böyle bir yaklaşım, öğretmenlere daha çok esneklik, hayal gücü ve yaratıcılık olanakları sağlar.

Ayrıca, ilköğretimdeki Sosyal Bilgiler dersinin, çocuğun içinde bulunduğu toplumsal yaşamla çok yakından ilgili bulunduğunu da belirtmek gerekir. Bu derste çocuk, özellikle içinde yaşadığı yakın ve uzak toplumsal çevresini, geçmiş, bugünü ve geleceği ile yakından tanıma olanağını bulur. Denilebilir ki bu ders, toplumun ideallerini çocuğa kazandırmakla yükümlüdür. Bu derste, çocuk, toplumsal sorunlarla karşı karşıya bırakılır ve kendisinin toplumsal yaşamla kaynaşması sağlanır. Bu yolla, Sosyal Bilgiler dersi, çocuğun toplumsal kişiliğinin oluşturulması ve geliştirilmesinde önemli bir işlevi yerine getirmiş olur.

Çocuğun toplumsal kişiliğinin geliştirilmesinde Sosyal Bilgiler dersinin nasıl bir rolü vardır? Düşünüp arkadaşlarınızla tartışınız.

Yaşantı: Bireyin algılayarak ya da doğrudan etkinlik göstererek edindiği bilgi, tutum ve beceriler. Bireyin çevresiyle etkileşimi sırasında, bireyde kalan içerik (bireyde kalan izler).

Öğrenme yaşantısı: Bireyin edindiği yaşantılar, bireyde kalıcı izli bir davranış değişmesine yol açarsa, o zaman buna "öğrenme yaşantısı" denir.

Öte yandan, Atatürk'ün önderliğinde, Cumhuriyet yönetiminin iş başına geldiği 1923 yılından bu yana, Türk Ulusu çağdaş ve demokratik bir yaşam sürme çabası içinde, hızla gelişimini sürdürmektedir. Demokrasiyi yerleştirmek, her şeyden önce bilgiyle, kültürle; hak ve özgürlüklere değer veren bir anlayışla; iyi yurttaş olma özelliklerini kazanma ile olabilir. Türk çocuklarının da bu değerleri öğrenmelerini sağlayarak, demokratik yaşantıların onlara küçük yaşlardan kazandırılmasına çalışmak, Sosyal Bilgiler dersinin ülkemizdeki önemli görevlerinden biridir.

Kısaca belirtmek gerekirse, Sosyal Bilgiler dersi, çocuğa "yaşantı" kazandıran bir derstir. Sosyal Bilgiler, bireye toplumsal yaşamla ilgili öğrenme yaşantıları sağlayan ve yaşamsal değeri çok yüksek olan bir ders olarak işlevini gerçekleştirmektedir.

"Sosyal Bilgiler, çocuğa yaşantı kazandıran bir derstir" sözünden ne anlıyorsunuz?

5. İlköğretimde Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Gelişimi

Sosyal Bilgiler eğitiminin dünyada ne zaman ve nerede başladığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, bu alandaki çalışmalar ve eğitim etkinlikleri oldukça eskilere dayanmaktadır. Eski Mısır ve Perslerde, toplumsal yaşamla ilgili birtakım bilgi ve becerilerin insanlara kazandırılmaya çalışıldığı bilinmektedir. Daha sonraları Antik Roma'da, kimi okullarda Aritmetik ve Geometri ile birlikte Mitoloji, Tarih, Coğrafya, Hukuk ve Felsefe gibi derslerin verildiği görülür. İlk kez "Sosyal Bilgiler" adıyla bir dersin ilk ve ortaokullarda okutulmasını Fransız düşünürü Condorcet (1743-1794) savunmuştur.

Amerika'da 18. Yüzyılın sonlarına doğru Ahlak Eğitiminin içinde kimi toplumsal kuralların öğretildiğine tanık olunmaktadır. Ancak, Amerika Birleşik Devletleri'nde Ulusal Eğitim Konseyi 1892 yılında, ülkede "ulusal toplum" anlayışını oluşturmak üzere Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi konularından oluşan bir tür Sosyal Bilgiler dersi içeriğinin okutulmasını kararlaştırmış ve böyle bir dersin öğre-

timi böylece başlatılmıştır. Bununla birlikte, Sosyal Bilgiler (Social Studies) terimi Amerika Birleşik Devletleri'nde ilk kez 1916 yılında kullanılmaya başlanmıştır.

İlk kez Sosyal Bilgiler dersi ile ilgili bir içerik hangi tarih ve hangi anlayışla ABD'de okutulmaya başlanmış ve Sosyal Bilgiler terimi ilk kez ne zaman kullanılmıştır?

Türk Eğitim Tarihinde ise, Türklerin İslamlığı kabul edişlerinden önce, toplumsal yaşamla ilgili birtakım bilgi ve kurallarla gelenek-görenekler çocuk ve gençlere öğretilmeye çalışılmıştır. İslamlığın kabul edilmişinden sonra da, daha çok İslam dinine temel olan konuların kazandırılması yoluna gidilmiş; Osmanlılarda, özellikle sıbyan mektepleri ve medreselerde din temeline dayalı bilgiler programlarda ağırlık taşırken, Sosyal Bilimler içinde yer alan kimi dersler, kurumların öğretim düzeylerine uygun biçimde (mekteb-i iptidaiye, rüştiye, idadiye, sultaniye ve darülfünunda) belirli saat ve sürelerle okutulmuştur. Bu durumun, genel olarak Cumhuriyet dönemine dek sürdüğü görülür.

Cumhuriyet döneminde ilköğretimle ilgili olarak değişik yıllarda (1926, 1930, 1932, 1936, 1948, 1962, 1968, 1989, 1993 ve 1998) program düzenlemelerine gidilmiştir. 1926 programında, ilkokulların temel amacının, "genç kuşağın çevresine etkin olarak uyumunu sağlamak üzere iyi vatandaşlar yetiştirmek" olduğu vurgulanarak Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi adlarıyla, dördüncü ve beşinci sınıflara haftada ikişer saat Sosyal Bilgiler içeriğine uygun dersler konulmuştur. Bu dersler daha sonraki programlarda da, ilkeler, içerik ve haftalık sürelerde yapılan kimi değişikliklerle uzun yıllar yer almıştır.

1952 yılında Öğretmen Okulları programına, daha önce ayrı ayrı dersler olarak okutulan Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisinin yerine, Sosyal Bilgiler adlı yeni bir ders konulduğu görülür. Öte yandan, 1952 yılında toplanan Beşinci Milli Eğitim Şurasında, Sosyal Bilgiler dersinin ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında da okutulması kararlaştırılmış olmasına karşın, ancak 1962 yılında, sınırlı biçimde uygulamaya konulmuş bulunan İlkokul Program Taslağı'na bu dersin "Toplum ve Ülke İncelemeleri" adıyla girdiği bilinmektedir. Daha sonra, 1968 tarihli yeni İlkokul Programı'nda, aynı ders, "Sosyal Bilgiler" adıyla benimsenmiş; dördüncü ve beşinci sınıflarda haftada beşer saat olarak okutulmuştur.

Ülkemizde Sosyal Bilgilerle ilgili gelişmeler nasıl olmuştur? Düşününüz ve özetleyiniz.

Ortaokullarda ise (bugünkü ilköğretimin 6., 7. ve 8. sınıfları), 1924 yılından başlayarak 1967 yılına dek değişik tarihlerdeki program düzenlemelerinde Tarih ve Coğrafya dersleri aynı adla fakat zaman zaman değişen haftalık sürelerle (ikişer, üçer ya da birer saat olarak) yer almıştır. Bu derslerin yanında, ayrıca, yine zaman zaman değişen adlarla Malûmat-ı Vataniye, Vatani Malûmat, Yurt Bilgisi, Yurttaşlık Bilgisi, Vatandaşlık Bilgileri (tümü aynı ders), haftada ikişer ya da birer saat olarak uzun yıllar okutulmuştur.

Daha sonra, 1967 programında Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi dersleri Sosyal Bilgiler adı altında birleştirilmiş ve bu ders ortaokulların birinci ve ikinci sınıflarında haftada beş saat; üçüncü sınıflarında ise dört saat olarak okutulmuştur. 1985 yılında, ortaokullarda Sosyal Bilgiler eğitimine son verildiğini ve bunun yerine Milli Coğrafya, Milli Tarih derslerinin başlatıldığını görüyoruz. Daha sonra, 1992 yılında da yeni bir Vatandaşlık Bilgileri programı uygulamaya geçirilmiş; 1993'te de Milli Tarih ile Vatandaşlık Bilgileri programlarında kimi değişiklikler yapılmıştır.

1997 yılında sekiz yıllık zorunlu ve kesintisiz ilköğretim uygulaması ile ilgili yasanın yürürlüğe girmesinde sonra, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 10.09.1997 tarih ve 143 sayılı kararı ile, ilköğretim okullarında okutulan Milli Tarih ve Milli Coğrafya dersleri uygulamadan kaldırılmış; yerlerine Sosyal Bilgiler dersinin konması kararlaştırılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 02.04.1998 gün ve 62 sayılı kararı ile kabul edilen yeni "Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı" ilköğretim 4., 5., 6. ve 7. sınıflara yönelik olup "öğretimin kalitesini yükseltmek, ezberci bir eğitim yerine, günün ihtiyaçlarına cevap vermek" amacını taşımaktadır.

Yeniden düzenlenen Sosyal Bilgiler dersine, programda, ilköğretimin 4., 5., 6. ve 7. sınıflarında haftada üçer saat olarak yer verilmesi öngörülmektedir. "Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi" adlı ders ise, 7. ve 8. sınıflarda birer saattir. Ayrıca, yalnızca 8. sınıfta "T.C.İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük" adıyla haftada iki saatlik bir Tarih dersi daha vardır.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından taslak olarak uygulamaya konulduğu belirtilen Sosyal Bilgiler programı üzerinde, geliştirme çalışmalarının da sürdürüldüğü bildirilmektedir.

Sosyal Bilgiler dersi, yeni düzenlemede, programa hangi derslerin yerine konmuştur? Hangi dersler Sosyal Bilgiler dersi kapsamında düşünülmemiştir? Nedenlerini düşünüp açıklayınız.

Özet

Sosyal Bilimler, insanların diğer insanlarla ve toplumla olan ilişkilerini inceleyen bir disiplinler topluluğudur. Sosyal Bilgiler ise, Sosyal Bilimlerin bulgu ve ayrıştırmalarının, bir toplumda yaşayan insanlar için gerekli olan temel ve ortak öğelerini kapsamaktadır. Bir toplumu oluşturan bireylerin, o toplumdaki yaşayışı, ilişkileri, kültürü, öteki toplumlarla olan ilişkiler içindeki yerini ve bu konulardaki ortak ve temel bilgilerin oldukça kapsamlı bir bölümünü Sosyal Bilgiler oluşturur. Sosyal Bilgiler öğretiminde içerik, genellikle Sosyal Bilimlerle ilgili disiplinlerden seçilir.

Toplumsal yaşamdaki düzenlemeler, her türlü ilke ve genellemeler bu alanın konusu olabilir. Sosyal Bilgiler derslerinde olgulara bir bütün içinde yer verilir. Bunun da nedeni, özellikle

çocuğun, somut işlemler döneminde, her türlü olguyu ayrı ayrı ve parça parça değil, bir bütün içinde algılamasından kaynaklanır. Onun bu küresel (global) algılama özelliği ve Sosyal Bilimlerin bütüncül bir yaklaşıma uygun düşen niteliği Sosyal Bilgiler derslerinin böyle bir yaklaşımla ele alınmasını gerekli kılmıştır.

Sosyal Bilimler, toplumda insan davranışlarının sistematik olarak incelenmesiyle ilgilenen disiplinleri içerir. Sosyal bilimler kapsamına giren alanları kesin çizgilerle birbirinden ayırmak güçtür. Yapılmış olan bölümlenmeler de genellikle farklılıklar gösterir. Sosyal Bilimleri, Fen ve Teknik alanların dışında kalan ve İnsan Bilimlerini de kapsayan bir tanım içinde düşünmek gerekir.

Sosyal Bilimlerin, Tarih ve Ahlâk Felsefesi ile başladığı görülür. Bu bilimler içinde yer alan disiplinler 19. Yüzyılda büyük bir gelişme göstermiş, 20. Yüzyılda yeni yeni disiplinlerle bu gelişimini sürdürmüştür. Sosyal Bilimlerin ilköğretim çağındaki bir biresimi sayılan Sosyal Bilgiler dersinde, çocuk, içinde yaşadığı yakın ve uzak toplumsal çevresini, geçmişi, bugünü ve geleceği ile yakından tanıma olanağı bulur. Çocuğun toplumsal kişiliğinin oluşturulması ve geliştirilmesinde bu dersin önemli bir işlevi vardır.

Cumhuriyet döneminde, ilköğretimde değişik yıllarda çeşitli program düzenlemelerine gidilerek kimi zaman Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık (Vatandaşlık) Bilgisi konuları ayrı ayrı dersler halinde programlarda yer almış; kimi zaman da Sosyal Bilgiler adı altında bir bütün içinde birleştirilmiştir. Bugün Milli Eğitim Bakanlığı'nca yeniden geliştirilmiş olan Sosyal Bilgiler programı, ilköğretimin dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci sınıflarında haftada üçer saat olarak uygulanmaktadır.

Değerlendirme Soruları

Aşağıdaki soruların yanıtlarını verilen seçenekler arasından bulunuz.

1. Sosyal Bilimlerde **temel amaç** aşağıdakilerden hangisidir?
 - A. Bilimsel araştırmalara ağırlık verilmesi
 - B. İnsan yaşamına ilişkin konuların öncelikle incelenmesi
 - C. Çocuğun küresel algılama özelliğinin dikkate alınması
 - D. Bilginin arttırılması ve sürekli geliştirilmesi
 - E. Ortak ve temel bilgilere önem verilmesi
2. Sosyal Bilimlerde Bilgi Sosyolojisi açısından yapılan bir bölümlenmede bilimler genel olarak üçe ayrılır. Aşağıdakilerden hangisi bunlardan biridir?
 - A. Yönetim Bilimleri
 - B. Fen Bilimleri
 - C. Uzay Bilimleri
 - D. Siyasal Bilimler
 - E. Doğa Bilimleri

3. İlk kez, "Toplum ve Ülke incelemeleri" dersinin yer aldığı İlkokul Program Taslağı hangi yıl uygulamaya konulmuştur?
- A. 1952
B. 1962
C. 1963
D. 1967
E. 1968
4. Aşağıdaki anlatımlardan hangisi **yanlıştır**?
- A. Sosyal Bilgiler, toplumun ideallerini çocuğa kazandıran bir derstir.
B. Sosyal Bilgiler adıyla bir dersin ilk ve ortaokullarda okutulmasını ilk kez Fransız düşünürü Condorcet savunmuştur.
C. İlköğretimde, çocuğun zihinsel gelişimi tümevarımdan tümdengelimle doğrudur.
D. Sosyal Bilgiler dersini çocuğa "yaşantı" kazandıran bir ders olarak görmek gerekir.
E. Milli Tarih ve Milli Coğrafya dersleri 1997 yılında programdan çıkarılmış, yerlerine Sosyal Bilgiler dersi konmuştur.

Aşağıdaki cümlelerin DOĞRU ya da YANLIŞ olduklarını belirleyiniz.

5. Sosyal Bilgiler derslerinde olgulara bütüncül bir yaklaşımla yer verilir.
6. Sosyal Bilimlerin kapsamına giren alanlar kesin çizgilerle ayrılmıştır.
7. Sosyal Bilimlerin genelde Tarih ve Ahlâk Felsefesi ile başlayıp geliştiğı bilinmektedir.
8. Beşinci Milli Eğitim Şûrasında, ilk ve ortaöğretimde Sosyal Bilgiler dersinin okutulmaması konusunda karar alınmıştır.

Yararlanılan ve Başvurulabilecek Kaynaklar

Alkan, Cevat. "Sosyal Bilimlerin Öğretiminde Yenileşme Eğilimleri", **Eğitim ve Bilim**, 9:49, Mayıs 1984, ss.3-9.

AnaBritannica Genel Kültür Ansiklopedisi (Hürriyet). İstanbul: Ana Yayıncılık ve Sanat Ürünlerini Pazarlama Sanayi ve Ticaret A.Ş., 1994, 30:132.

Binbaşoğlu, Cavit. **Özel Öğretim Yöntemleri**. Dördüncü basım. Ankara: Binbaşoğlu Yayınevi, 1981, ss.38-58.

Kısakürek, Mehmet Ali. "Sosyal Bilgiler Öğretiminin Niteliği, Kapsamı ve Amaçları", **Sosyal Bilgiler Öğretimi**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Eğitim Önlisans Programı, 1987, ss. 1-12.

Milli Eğitim Bakanlığı. **İlköğretim Okulu Programı**. Ankara: MEB İlköğretim Genel Müdürlüğü, 1997, ss.327-364.

_____. "İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı", **Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi**, 2487; Nisan 1998.

Moffat, M.P.. **Sosyal Bilgiler Öğretimi**. Çeviren: N.Oran. İstanbul: MEB, 1957.

OECD.. **The Social Sciences and the Policies of Governments**. Paris, 1966. [Varış, 1973, s.49'daki alıntı.]

Oğuzkan, A.Ferhan. **Eğitim Terimleri Sözlüğü**. Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş üçüncü baskı. Ankara: P.K.55, 06692 Kavaklıdere, 1993.

Paykoç, Fersun. **Tarih Öğretimi**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Lisans Tamamlama Programı, 1991.

Sönmez, Veysel. **Sosyal Bilgiler Öğretimi**. Ankara: Pegem Yayınları, 1996.

Sözer, Ersan. **Kuramdan Uygulamaya Sosyal Bilimlerin Öğretimi**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi yayını, 1998.

UNESCO.. **L'Enseignement Des Sciences Sociales**. 14 Kitaplık Dizi. Paris, 1958. [Varış, 1973, s.47'deki alıntı.]

Varış, Fatma. **Türkiye'de Lisans-Üstü Eğitim: Sosyal Bilimlerde**. Ankara: A.Ü.Eğitim Fakültesi, 1973.

Yurt, İ. ve H.T. Sevil. "Sosyal Alanlarda Türkiye'nin Araştırma Potansiyeli ve Sorunları Araştırması Raporu". Yayınlanmamış materyal. Ankara: DPT., 1973. [Varış, 1973, ss.51-53 arasındaki alıntı.]